# TRADIȚIA BIBLICĂ ROMÂNEASCĂ. O PREZENTARE SINTETICĂ*

EUGEN MUNTEANU**

Fundament doctrinar al creştinismului şi una dintre sursele importante ale imaginarului colectiv european, *Biblia* a jucat un rol central şi în configurarea specificului tipologic şi structural al limbii şi culturii româneşti. Ca şi în alte privinţe, în receptarea *Sfintelor Scripturi*, cultura română prezintă numeroase coincidenţe şi interferenţe, dar şi câteva particularităţi diferenţiatoare în raport, deopotrivă, cu culturile occidentale, dar şi cu culturile sud-est europene şi balcanice învecinate, majoritar ortodoxe. Prima constatare de ordin general este că textele biblice au început să fie traduse în limba română (cel mai probabil în secolul al XVI-lea) cu câteva secole mai târziu decât în limbile vernaculare occidentale (engleza, germana, franceza, italiana, spaniola, limbile nordice etc.), dar cu câteva secole mai devreme decât în limbile popoarelor ortodoxe vecine (rusa, bulgara, neogreaca etc.). Explicaţia principală a acestei „defazări" cronologice trebuie căutată probabil în împrejurarea istorică particulară că poporul român, aparţinând prin limbă sferei romanităţii, a acces la stadiul culturii scrise prin filiera slavo-bizantină, dominantă în spaţiul ei nativ imediat după definitivarea profilului său etnogenetic şi multă vreme după aceea, adică pe parcursul întregului Ev Mediu. În consecinţă, funcţia „limbii sacre", a unei limbi de receptare şi transfer al repertoriului conceptual şi imaginar al *Bibliei*, a fost îndeplinită la români nu de limba latină, ca în Occident, ci de limbile slavonă (în primele secole) şi greacă (începând cu secolul al XVII-lea), limbile „sacre" primare ale ortodoxiei. În consecinţă, cultura ecleziastică românească, implicit lectura şi interpretarea textelor biblice, s-a desfăşurat în cadrele „normale" ale ortodoxiei slavo-bizantine a Evului Mediu.

Este de presupus că manuscrise parţiale sau integrale din *Itala* (cea mai veche versiune în limba latină a textelor scripturale) sau din *Vulgata* (versiunea latinească oficială a Bisericii Catolice, alcătuită în secolul al IV-lea de Sf. Ieronim, cca 347–420)

* Prezentul text reprezintă articolul *Biblia*, pregătit pentru ediţia a II-a, revizuită şi actualizată, a *Dicţionarului general al literaturii române*, şi a fost redactat la cererea acad. Eugen Simion, coordonatorul acestei lucrări.

** Institutul de Filologie Română „Alexandru Philippide", Iaşi, str. Th. Codrescu, nr. 2, România

ALIL, t. LII, 2012, Bucureşti, p. 11–37

BDD-A1197 © 2012 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:43:13 UTC)

românești și mai ales de a explica motivele și condițiile cultural-istorice și confesionale care s-au aflat la originea producerii lor. Se admite astăzi în general, mai ales ca urmare a contribuțiilor școlii de filologie create și conduse la București în a doua jumătate a secolului al XX-lea de Ion Gheție, că decizia de a tălmăci în românește texte bisericești importante nu poate fi separată de ideile inovatoare ale Reformei religioase produse în lumea occidentală. Între punctele programatice esențiale ale doctrinelor reformatorilor protestanți Martin Luther (1483–1546) și Jean Calvin (1509–1564) se înscria și transpunerea în limba poporului a cărților bisericești, inclusiv a *Sfintei Scripturi*. În variantele ei luterană și calvină, Reforma a fost adoptată de timpuriu, și anume încă din primele decenii ale secolului al XVI-lea, de către sași, respectiv maghiarii din Transilvania, „națiuni" care dețineau, de altfel, alături de secui, puterea politică în acest principat. Și mai precis încă, stratul de limbă principal al acestor texte (cu o limbă destul de neunitară!) ar trimite, după argumentarea filologului bucureștean menționat mai sus, către zona dialectală Banat–Hunedoara, zonă în care eforturile de calvinizare a românilor ardeleni, întreprinse de majoritatea principilor ardeleni (Ioan Sigismund Zápolya, Sigismund Báthory, Gabriel Bethlen), au avut un succes mai consistent, finalizându-se în constituirea unor comunități românești calvinizante, perpetuate până spre sfârșitul secolului al XVII-lea. „Teorii" mai vechi precum ipoteza despre presupusa influență a mișcării husite, susținută de Nicolae Iorga și Sextil Pușcariu, sau cea a „imboldului" interior, formulată de P.P. Panaitescu, s-au dovedit nesustenabile. Potrivit lui Nicolae Iorga, o parte a adepților lui Jan Hus (cca 1369–1415), izgoniți din Imperiul German în prima jumătate a secolului al XV-lea, s-ar fi refugiat în Maramureș și nordul Moldovei, inducând și unor cărturari locali convingerea lor că sensurile Sfintei Scripturi pot fi transmise doar într-o limbă înțeleasă de popor. La rândul lui, P.P. Panaitescu a pus un accent decisiv asupra unor „necesități interne" ale societății românești, care ar fi determinat traducerea primelor apostoluri, evangheliare și psaltiri. Reputatul istoric al vechii culturi românești a imaginat și cadrul concret istoric al acestor prime traduceri, indicând mânăstirea Peri din Maramureș ca loc în care, în lupta lor pentru autonomie față de episcopia de la Muncaci (ucraineană), călugării români ar fi încercat să renunțe la slavonă ca limbă de cult.

În a doua jumătate a secolului al XVI-lea, răspândirea cuvântului *Sfintelor Scripturi* în limba română cunoaște un salt spectaculos prin activitatea complexă de traducător, revizor și tipograf a diaconului Coresi. Venind din Muntenia, acesta a tipărit, între anii 1559 și 1581, la Brașov și în alte orașe din Transilvania, numeroase cărți de cult în limbile română și slavonă, cărți prevăzute cu prefețe sau postfețe în care, în funcție de comanditarii sau „sponsorii" respectivei ediții, precum și, implicit, de destinatarii ei prezumptivi, orientarea confesională (când luterană, când calvină, când ortodoxă sau neutră) este formulată cu destulă transparență. Între cele aprox. 35 de tipărituri coresiene, alături de cărți de slujbă propriu-zisă (liturghiere, molitvenice, octoihuri), catehisme sau pravile, se găsesc și cărți de cult cu conținut biblic, în sensul definit mai sus. În limba slavonă Coresi a tipărit *Tetraevanghelul* (trei ediții – 1562, 1579, 1583) și *Psaltirea* (două ediții –



1570 și 1572, la care se adaugă o a treia, bilingvă, *Psaltirea slavo-română* din 1577), iar în limba română *Apostolul* (*Lucrul apostolesc*, 1566), *Psaltirea* (1568) și *Tetraevanghelul* (1561). Un loc special din perspectiva care interesează aici îl ocupă între tipăriturile lui Coresi cele două *Cazanii* ale sale (cea de la cca 1567, *Tâlcul evangheliilor*) și mai ales a doua (*Evanghelia cu învățătură* din 1581), aceasta din urmă capodopera harnicului cărturar și tipograf. Ample compilații din literatura patristică și din omiletica bizantină, cele două cazanii conțin frecvente și ample inserate biblice. Cererea de carte religioasă cu conținut scriptural în limba română trebuie să fi fost destul de mare în epoca de referință, de vreme ce și alți tipografi au inițiative similare. De exemplu, în 1570, un anume diac Lorinț tipărea la Brașov două ediții ale *Evangheliei* (în 1570 și 1579), iar tipograful Călin reproducea la 1566, probabil cu acordul diaconului, *Tetraevanghelul* lui Coresi. Cât privește metoda de lucru, atât cât se poate deduce în stadiul actual al studiului comparativ al textelor, se pare că diaconul Coresi traducea uneori el însuși, alteori recurgea la ajutorul unor clerici învățați cum erau preoții Iane și Mihai din Șcheii Brașovului, dar de multe ori revizuia și adapta graiului său nativ, cel muntean, traduceri mai vechi ale psaltirii și apostolului, poate și ale evangheliilor. Fapt este că, în comparație cu textele rotacizante, fără a-și pierde integral caracterul arhaic, limba și stilul lui Coresi sunt mult mai evoluate, mai fluente și mai apropiate de limba română literară modernă. Din punct de vedere dialectal, în tipăriturile coresiene este reprezentată, cu un apreciabil grad de consecvență, tradiția „dialectului literar muntenesc" (G. Ivănescu), a acelei zone dialectale care cuprindea Muntenia (de unde diaconul era originar), dar și sudul Transilvaniei, cu Brașovul și Sibiul. Caracterul muntenesc al limbii diaconului Coresi i-a putut face pe unii filologi să considere că tipăriturile coresiene ar fi impus, încă din secolul al XVI-lea, baza muntenească a limbii române literare comune. Realitatea faptelor și a textelor ulterioare contrazice această opinie, căci pe tot parcursul secolului al XVII-lea și în prima jumătate a celui următor, și celelalte varietăți literare regionale, cel puțin cea moldovenească și cea bănățean-hunedoreană, au continuat să fie abundent reprezentate în texte.

Prima tipăritură în limba română în care textul biblic nu mai este conceput și prezentat ca parte a discursului cultual-liturgic sau ca ilustrare a preceptelor și dogmelor creștine, ci ca o carte în sine, este *Palia de la Orăștie* (1582). Volumul conține, imprimate cu o literă foarte asemănătoare cu cea folosită de diaconul Coresi (Șerban Coresi, fiul diaconului, este menționat ca tipograf alături de un Marien Diacul), doar primele două cărți ale *Bibliei*, denumite, ca și întregul volum, cu numele lor slavonești, *Bitia* (Geneza) și *Ishodul* (Exodul). Ampla prefață și o postfață instruiesc pe cititori asupra autorilor, a cadrului cultural, confesional și politic, precum și a scopurilor acestei întreprinderi culturale și confesionale. Volumul trebuie privit ca parte componentă a strategiilor de calvinizare a românilor, organizate de autoritatea politică a Ardealului. Pe lângă principele Sigismund Báthory ca autoritate politică, sunt pomeniți Mihail Tordași, episcop (superintendent) al românilor care acceptaseră calvinismul, alături de finanțatorul ediției, Gesti Ferenz din Deva, guvernatorul militar al Transilvaniei, personaj

BDD-A1197 © 2012 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:43:13 UTC)

omnipotent în principat. După cum o arată cu mare claritate „titlurile" lor, autorii traducerii sunt cărturari români calvinizanți: Ştefan Herce, „propoveduitor al Evangheliei" în Caransebeş şi Efrem Zacan, „dascăl de dăscălie" în acelaşi oraş bănăţean, Moisi Peştişel, „propovăduitor al Evangheliei" din Lugoj, şi Arhirie, protopop al Hunedoarei. Alături de numele lui Coresi şi al altor doi-trei clerici cărturari din aceeaşi epocă, aceste patru nume par să fie cele mai vechi nume de „intelectuali" români menționați ca atare. Cu toate că traducătorii afirmă cu emfază şi prudență că au urmat originalele ebraic, grecesc şi slavon ale textelor biblice, a fost dovedit de către filologi (Mario Roques, Viorica Pamfil, primii editori moderni ai importantei tipărituri), că „izvodul" principal, deşi nemărturisit, a fost *Pentateuhul* în maghiară tipărit la Cluj în 1551 de cărturarul reformator maghiar Gáspár Heltai (1490–1574), traducătorii mai având la îndemână, probabil, şi o ediție a *Vulgatei* latineşti. Puternic marcat la nivel fonetic şi morfologic (parțial şi lexical) de graiul bănăţean al traducătorilor, textul românesc al *Paliei de la Orăştie* nu depăşeşte nivelul stilistic al transpunerilor literale anterioare, fiind, în unele privințe, chiar inferior textelor coresiene. Ca un fapt de limbă semnificativ este frecvent citată întrebuințarea, în două locuri, a formei *român*, în alternanță cu forma etimologică şi larg răspândită în epoca veche *rumân*. Fenomenul este interpretat ca o creație analogică spontană (*român* < lat. *romanus*), semn implicit al conştiinței originii romane a poporului român la unii cărturari români din secolul al XVI-lea.

În sfera influenței calvinizante trebuie înscrisă şi inițiativa mitropolitului Ardealului Simion Ştefan (m. 1657) de a publica versiuni noi, integrale, ale *Noului Testament* (1648) şi ale *Psaltirii* (1651). Tipărite la Alba Iulia în condiții tehnice elevate, monumentalele tipărituri reprezintă un salt evident în maturizarea şi rafinarea expresiei literare româneşti a mesajului biblic. Prima prefață din *Noul Testament*, închinată lui Gheorghe Rákoczi, „craiul Ardealului" şi semnată de Simion Ştefan (care se prezintă ca „arhiepiscop şi mitropolit scaunului Bălgradului şi a Vadului şi a Maramurăşului şi a toată Țara Ardealului"), este plină de erudiție biblică. O a doua predoslovie („către cetitori"), nesemnată dar datorată probabil tot lui Simion Ştefan, atestă conştientizarea unuia din principiile filologiei umaniste în practica traducerii textelor sacre: compararea critică a versiunilor de referință („izvoade… grecești, şi sîrbeşti, şi lătineşti"), cu preferință pentru „izvodul" originar („cartea grecească iaste izvorul celoralalte"). Această a doua predoslovie mai conține o serie de intuiții corecte referitoare la justificarea împrumuturilor neologice pentru desemnarea unor obiecte, instituții, relații specifice culturii antice (*poblican*, *cangrenă*, *sinagogă* ş.a.), evitarea regionalismelor lexicale, selectarea de preferință a cuvintelor cu circulație largă (asemenea banilor, „cuvintele acealea sînt bune, carele le înțeleg toți"). Versiunea de la 1648 a fost preluată integral în *Biblia de la Bucureşti*, devenind astfel, în ce priveşte *Noul Testament*, baza pentru întreaga tradiție biblică românească.

Expansiunea protestantismului în sud-estul Europei, inclusiv în Imperiul Otoman (Kiril Loukaris – 1572–1638, patriarh al Constantinopolului, a fost în cele din urmă condamnat ca simpatizant şi susținător al calvinismului!), a declanşat o puternică reacție de respingere în rândurile clerului ortodox înalt din lumea



greco-ortodoxă. Unul dintre campionii acțiunilor anticalvine a fost mitropolitul Varlaam al Moldovei, care a făcut să apară în anul 1645 o broşură polemică împotriva calvinismului (*Răspuns împotriva catihismusului calvinesc*), adoptând însă în mod implicit ideea (protestantă!) a acceptării în Biserică a limbii poporului şi dându-şi seama că o asemenea decizie nu mai poate fi amânată fără riscuri majore. Prin *Cazania* sa de la Iaşi (1643), Varlaam inițiază un proces lung şi complicat, de înlocuire în Biserică a limbii slavone cu limba română, proces care se va finaliza abia aproximativ un secol mai târziu. Antologie de predici din omiletica bizantino-slavonă, *Cazania* conține deopotrivă şi multă materie biblică, în special pericopele evanghelice corespunzătoare liturghiilor duminicale.

Prelucrarea şi interpretarea în limba română a textelor biblice a fost o constantă şi în cadrul preocupărilor cărturăreşti-misionare ale mitropoliților-cărturari Dosoftei şi Antim Ivireanul. Ample fragmente biblice, în special din *Vechiul Testament* (uneori cărți întregi, precum *Cartea lui Iona*), sunt cuprinse de Dosoftei, în versiune proprie, în *Parimiile preste an* (Iaşi, 1683). Psalmii biblici l-au atras însă cu deosebire pe eruditul mitropolit. Socotită cel dintâi text poetic românesc semnificativ, *Psaltirea* sa „pre verşuri tocmită" (Uniew, 1673) este o operă personală, fără nicio relevanță cultică. Pentru nevoile cultului, Dosoftei a tipărit şi o *Psăltire de-nțăles*, slavo-română (Iaşi 1680). O a treia variantă românească, în proză, a *Psaltirii* ieşită de sub pana eruditului mitropolit moldovean se păstrează în fondul de manuscrise al Bibliotecii Universitare din Iaşi. La rândul său, Antim Ivireanul a tipărit, între numeroase alte cărți de cult, şi un *Evangheliar* (1697), *Psaltirea* (1710) şi *Noul Testament* (1702), text revizuit al *Noului Testament de la Bălgrad* (1648). Începând cu ultimele decenii ale secolului al XVII-lea, numărul cărților de cult cu conținut biblic creşte exponențial. În centrele cunoscute ale culturii ecleziastice româneşti (Neamț, Iaşi, Bucureşti, Snagov, Râmnic, Buzău, ulterior Blaj), vor fi tipărite zeci de ediții succesive de psaltiri, apostole, evangheliare, care vor contribui, alături de celelalte cărți bisericeşti, la configurarea, spre sfârşitul secolului al XVIII-lea, a variantei unice şi unitare a vechii române literare. Părăsind ceea ce am putea numi componenta cultică a tradiției biblice româneşti, ne vom ocupa în continuare de prezentarea exclusivă a versiunilor integrale ale *Bibliei* în limba română.

Deşi, cum s-a putut vedea mai sus, bazele textuale ale tradiției biblice româneşti sunt puse încă din secolul al XVI-lea prin traduceri parțiale şi prin prelucrări ale textelor scripturale, actul fondator decisiv al acestei tradiții îl constituie tipărirea la 1688 a *Bibliei de la Bucureşti* (numită, mai rar, şi *Biblia lui Şerban Cantacuzino*). Acest caracter sintetic şi fondator al *Bibliei de la Bucureşti* se referă la punerea în circulație a textului biblic complet care, prin prestigiul său simbolic maxim, prin numeroasele sale calități literare, prin dimensiuni şi prin autoritatea indusă de prestigiul editorului, principele Şerban Cantacuzino al Țării Româneşti, s-a putut impune ca model şi reper pentru toate versiunile româneşti care vor urma. Conceptul de „tradiție" trebuie înțeles aici în sensul său cel mai concret, acela de paradigmă stilistică şi lexical-semantică relativ stabilă, menținută constant în versiunile biblice succesive în limba română, privite în interconexiunile

BDD-A1197 © 2012 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:43:13 UTC)

lor textuale. Este vorba despre conservarea, timp de mai bine de două secole şi jumătate, nu numai a orientării iniţiate de *Biblia de la Bucureşti*, ci şi a unei mari cantităţi de elemente textuale (opţiuni de traducere, terminologie, semantică, frazeologie, topică, onomastică biblică etc.).

Cu toate că cercetările întreprinse în ultimele decenii, pe urmele lui Nicolae Iorga, de filologi prestigioşi precum Virgil Cândea, N.A. Ursu sau Al. Andriescu au clarificat nu doar condiţiile generale, politice, culturale şi confesionale care au determinat apariţia acestui monument literar major, ci şi foarte multe din detaliile unei dinamici editoriale complexe, în unele cursuri, manuale sau lucrări de popularizare circulă încă informaţii şi interpretări eronate. O asemenea interpretare nefondată, afirmată frecvent, este aceea că *Biblia de la Bucureşti* reprezintă „încununarea eforturilor" generaţiilor de înaintaşi sau o „sinteză" a versiunilor biblice parţiale, care au fost tipărite sau au circulat anterior anului 1688. De fapt, aşa cum indică simpla comparaţie a textelor, istoria devenirii textului imprimat la Bucureşti la 1688 este alta. Cărţile *Noului Testament* din *Biblia de la Bucureşti* sunt în relaţie textuală directă cu textele corespunzătoare din *Noul Testament de la Bălgrad* (1648), reprezentând o revizuire şi o adaptare a tipăriturii anterioare, eventual prin intermediul unui *Nou Testament* apărut la Bucureşti în 1682. Textul este reluat, aproape fără modificări, şi de Antim Ivireanul, în ediţia pe care a dat-o *Noului Testament* în 1703, ceea ce atestă aprecierea de care se bucura versiunea primară de la 1648. Cât priveşte însă *Vechiul Testament* cuprins în ediţia tipărită la Bucureşti în 1688, acesta reprezintă o traducere integral nouă, fără o relaţie directă cu versiunile româneşti parţiale anterioare, *Palia de la Orăştie* (1582) sau numeroasele *Psaltiri*, manuscrise sau tipărite. Dacă o astfel de continuitate textuală concretă nu poate fi dovedită, nu este însă mai puţin adevărat că autorii noii versiuni nu au trebuit să inventeze integral un stil sau un limbaj biblic, ci s-au încadrat într-o tradiţie relativ conturată, deşi incipientă, căreia i-au conferit consistenţă şi repere ferme şi vizibile. În acest sens general, referitor la preexistenţa unor capacităţi expresive ale românei literare, pe care, exercitându-le asupra unui text de amploarea şi dificultatea *Vechiului Testament* în integralitatea lui, autorii tipăriturii de la Bucureşti le-au ridicat la un grad superior de rafinament şi eficienţă, definirea *Bibliei de la 1688* ca o „sinteză a tuturor sforţărilor îndeplinite de cărturarii români în cele mai vitrege împrejurări timp de trei veacuri în toate Ţările Româneşti" (N. Cartojan) ar putea fi acceptată.

Corectată mai trebuie încă o afirmaţie eronată frecvent reiterată, potrivit căreia *Biblia de la Bucureşti* ar reprezenta un model de limbă literară românească veche („monument literar fără pereche" – N. Iorga) şi, implicit, fundamentul textual al limbii române literare moderne. Faptele ca atare indică de fapt altceva. Dacă se acceptă definiţia ştiinţifică a limbii literare, aceea de varietate exemplară a limbii naţionale, caracterizată prin acceptarea conştientă şi consensuală, de către toţi utilizatorii şi pe toate palierele (fonetic, morfologic, lexical, sintactic) a unor norme relativ stabile şi unitare, codificate în mod explicit sau cel puţin printr-un uz generalizat şi constant, se va constata că textul *Bibliei de la Bucureşti* nu satisface aproape deloc aceste exigenţe. Cercetările specialiştilor filologi au demonstrat de



mai multă vreme că, în această perspectivă, *Biblia de la Bucureşti* nu a putut fi un model de limbă literară. Simpla lectură atentă a textului ar arăta oricărui cititor avizat numeroase inconsecvenţe de natură grafico-fonetică (unul şi acelaşi cuvânt scris, adesea pe aceeaşi coloană, în mod diferit, accentuări diferite ale cuvintelor etc.), morfologică (variante diferite de plural la substantive, fluctuaţii mari în paradigma conjugării verbale) şi lexicale (coocurenţa elementelor lexicale nordice şi a celor sudice, mai multe forme de adaptare ale numelor proprii din bogata onomastică biblică etc.). Există, în epocă, alte texte, inclusiv bisericeşti, care se apropie mult mai mult decât *Biblia de la Bucureşti* de idealul exemplarităţii, unităţii şi normativităţii unei limbi literare. Acest aspect lingvistic compozit al *Bibliei de la Bucureşti* are două explicaţii principale. Este vorba mai întâi de una cu caracter general: limba română literară veche în sine prezenta un nivel scăzut de normativitate. A doua explicaţie este de ordin particular. Redactat mai întâi de un autor care cunoştea şi practica tradiţia literară moldovenească (Nicolae Milescu Spătarul), textul *Bibliei* a fost revizuit înainte de a fi tipărit de cărturari munteni (Radu şi Şerban Greceanu) şi „diortosit" în cele din urmă de un alt moldovean (Mitrofan, fost colaborator al lui Dosoftei la Iaşi, fost episcop de Huşi şi viitor episcop de Buzău); se mai adaugă, fapt deloc de neglijat, timpul relativ scurt pe care editorii de la Bucureşti l-au avut la dispoziţie pentru a-şi finaliza lucrarea. Aceste fapte conjuncturale cunoscute, precum şi lipsa unui „autocontrol", a unei preocupări conştientizate pentru întrebuinţarea unor norme lingvistice unice şi unitare, au condus la rezultatul care se poate constata: *Biblia de la Bucureşti* nu este unitară sub aspectul normelor literare. *Biblia de la Bucureşti* este considerată, în mod corect, o operă colectivă. Afirmând acest adevăr, mulţi dintre cei care se pronunţă despre acest monument al vechii culturi româneşti au în vedere un fel de efort colectiv şi anonim al tuturor generaţiilor de cărturari care au contribuit în vreun fel oarecare la traducerea şi punerea în circulaţie a textelor bisericeşti fundamentale. O altă eroare de apreciere se regăseşte la cei care pun pe seama fraţilor Greceni meritul principal în traducerea şi editarea primei versiuni româneşti integrale a *Sfintei Scripturi*. Pentru a clarifica această problematică, se cer prezentate pe scurt şi în mod sintetic împrejurările istorice concrete, succesiunea şi ponderea contribuţiei diferiţilor cărturari implicaţi, motivaţia, competenţele şi contribuţia celor mai importanţi dintre „autorii" *Bibliei de la 1688*. Primul aspect care trebuie evidenţiat este acela că *Biblia de la Bucureşti* nu a fost concepută şi realizată ca o carte bisericească în sensul restrâns al cuvântului, neavându-se nici un moment în vedere satisfacerea unor nevoi ale cultului liturgic. Pentru aceste nevoi, existau şi circulau deja de relativ multă vreme, cum s-a arătat mai sus, *Evangheliile*, *Apostolul* şi *Psaltirea*, unde pasajele vetero- sau neotestamentare erau selectate şi prezentate în succesiunea cerută de logica discursului liturgic. Existau de asemenea şi circulau cărţile de interpretare, de lămurire şi de edificare morală a credincioşilor, cea mai importantă dintre acestea fiind *Cazania* mitropolitului Varlaam al Moldovei, succesiv retipărită. Deceniile de la sfârşitul secolului al XVII-lea înregistrează chiar, atât în Moldova, cât şi în Ţara Românească, o intensă şi accelerată activitate de elaborare şi tipărire a textelor

BDD-A1197 © 2012 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:43:13 UTC)

liturgice fundamentale şi absolut necesare cultului şi vieţii bisericeşti curente (*Liturghierul*, *Molitvenicul*, *Triodul*, *Octoihul* etc.). Tipărirea integrală a Bibliei nu era o astfel de urgenţă şi nu se înscria în rândul priorităţilor unor ierarhi luminaţi şi învăţaţi precum mitropoliţii Dosoftei, al Moldovei şi Theodosie, al Ţării Româneşti. Realitatea istorică a faptelor arată că această sarcină de o enormă dificultate, dar şi aducătoare de prestigiu şi-au asumat-o câţiva dintre cei mai eruditi cărturari laici ai epocii, stimulaţi şi sprijiniţi de autoritatea politică supremă a Ţării Româneşti, voievodul Şerban Cantacuzino. Preocupat de consolidarea puterii politice personale, principele a văzut în gestul simbolic al editării *Sfintei Scripturi* în limba ţării pe care o stăpânea un prilej major de conturare şi afirmare a statutului de principe creştin luminat şi generos pe care îl viza în mod sistematic şi pe toate căile. Nu lipsită de importanţă în acest context este menţionarea faptului că, sub autoritatea şi cu sprijinul aceluiaşi Şerban Cantacuzino, se tipărea la Veneţia, în 1687, adică exact un an înaintea *Bibliei de la Bucureşti*, în condiţii editoriale superioare din punct de vedere calitativ, textul integral al *Bibliei* în limba greacă (*Septuaginta* şi *Noul Testament*). Corelate între ele, cele două evenimente editoriale vădesc în mod limpede ambiţia lui Şerban Cantacuzino de a marca şi legitima statura sa de lider politic al lumii ortodoxe balcanice şi deopotrivă a familiei sale, ca moştenitoare a tradiţiei imperiale bizantine. Urgenţa acestui imperativ politic explică în mare parte şi graba evidentă cu care Biblia a fost pregătită şi tipărită. În acest context, momentul *Bibliei de la Bucureşti* marchează şi declinul accentuat al limbii slavone, al cărei rol de „limbă suprapusă" este preluat de limba greacă. Cărturarii la a căror autoritate domnitorul a apelat pentru a-şi realiza proiectul sunt învăţaţi greci de prim rang, oaspeţi pe termen lung la Curtea domnească din Bucureşti, un Sevastos Kimenites, rector al Academiei Domneşti de la Bucureşti, sau un Ghermano Nissis, rector al Academiei Patriarhiei din Constantinopol. Cei însărcinaţi practic cu redactarea textului pentru tipar sunt însă tinerii boieri valahi Radu Greceanu (cca 1655–1725) şi Şerban Greceanu (m. cca 1710), ei înşişi literaţi talentaţi şi elenişti bine pregătiţi, după cum va dovedi activitatea lor ulterioară.

Redactată (probabil de Stolnicul Constantin Cantacuzino, fratele domnitorului) într-un stil matur şi precis, cu o retorică bogată şi nuanţată, cu abundente informaţii de istorie biblică, prefaţa semnată de voievod, care se adresează, în ordinea ierarhică medievală, tuturor supuşilor săi, „celor ce să află lăcuitori supt stăpînirea noastră, preasfinţitului mitropolit chir Theodosie, iubitorilor de Dumnezău episcopi, preacuvioşilor egumeni, smeriţilor preoţi, blagorodnicilor boiari şi tuturor celoralalţi pravoslavnici creştini", conţine date şi detalii precise care sprijină şi justifică interpretarea formulată mai sus. Despre transpunerea în limba poporului a „dumnezăieştii Scripturi" se vorbeşte ca despre o „cerească filosofie", un dar spiritual spre „folosul obştesc", pe care domnitorul este dator să îl facă supuşilor săi, „spre a noastră spăsenie şi spăseniia fratelui nostru" şi pentru a nu îngropa „talandul" care i-a fost dat, ci spre a-l spori şi împărţi „celor ce sînt supt ascultarea noastră". Evident în această prefaţă este şi faptul că mentalitatea evoluată, de orientare filologică şi umanist-creştină, a traducătorilor era cunoscută şi recunoscută ca atare şi dincolo de cercul foarte restrâns al cărturarilor, între altele fiind invocată autoritatea unui



cunoscut arhiereu grec al epocii, prezent la Bucureşti, reputat pentru erudiţia sa: „Aceasta am făcut la tălmăcirea aceştii Sfinte Scripturi, făcînd multă nevoinţă şi destulă cheltuială, despre o parte puind dascali ştiuţi foarte den limbă elinească, pre preaînţeleptul cel dentru dascali ales şi arhiereu Ghermano Nisis, şi, după petreacerea lui, pre alţii care s-au întîmplat, şi despre altă parte ai noştri oameni ai locului, nu numai pedepsiţi întru a noastră limbă, ce şi de limba elinească avînd ştiinţă ca să o tălmăcească, carii luînd lumină şi dentr-alte izvoade vechi şi alăturîndu-le cu cel elinesc al celor 70 de dascali, cu vrearea lui Dumnezău o au săvîrşit precum să veade. Şi măcară că la unele cuvinte să fie fost foarte cu nevoie tălmăcitorilor pentru strimtarea limbii româneşti, iară încăş având pildă pre tălmăcitorii latinilor şi sloveanilor, precum aceia aşa şi ai noştri le-au lăsat precum să citesc la cea elinească [...]. Şi spre aceasta m-am îndemnat ca să să dea la toţi dumnezăiescul cuvînt, ştiind bine că Dumnezău au poruncit sfinţilor săi apostoli să propoveduiască pre făcătoriul de viaţă, cuvîntul său la toată zidirea, ca să nu rămîie cineva neluminat de strălucirea darului său, care vedem până în zioa de astăzi că n-au rămas nici un neam, nici o limbă [...] ca să nu citească întru a sa limbă dumnezăiasca Scriptură". Semnificaţiile politice, culturale şi naţionale ale evenimentului editorial patronat de Şerban Cantacuzino sunt încă şi mai explicit formulate în cea de a doua prefaţă a cărţii, adresată voievodului şi semnată de „Dositheu, den mila lui Dumnezău patriarh al Sfintei cetăţi Ierusalimului şi a toată Palistina". Faptul însuşi al semnării de către unul din capii proeminenţi ai Bisericii Ortodoxe a acestui text encomiastic la adresa lui Şerban şi a familiei sale este elocvent pentru autoritatea de care acesta se bucura în lumea ortodoxă a momentului. Redactată mai mult ca sigur de către un „om al locului", probabil acelaşi Constantin Cantacuzino Stolnicul, această predoslovie conţine, în seria argumentelor de justificare a legitimităţii transpunerii scrierilor sacre în limba vernaculară, o formulare subtilă a dimensiunii universale a unui act de cultură naţional, consacrat întregului popor român, din toate ţările; căci, evocând în context exemplul împăratului Constantin, care a pus să se difuzeze *Sfânta Scriptură* printre bisericile din Constantinopol, sau al episcopului got Ulfila, care a transpus în limba poporului său o parte a *Bibliei*, prefaţatorul arată că „mai vîrtos vreadnic de mii de laude eşti măriia ta, care la un norod întreg dai cuvîntul lui Dumnezău [...] ca să lumineaze celor den casă ai Besearicii noroade: rumânilor, moldovenilor şi ungrovlahilor".

Un alt aspect care trebuie subliniat ţine de aceea că textul tipărit la Bucureşti în 1688, în scopurile detaliate mai sus, nu reprezintă de fapt traducerea fraţilor Greceni, cum s-a crezut multă vreme. Aceşti doi cărturari, aflaţi atunci la începutul carierei lor, se vor ilustra ulterior prin opere importante, cum ar fi transpunerea în româneşte a *Mărturisirii ortodoxe* a lui Petru Movilă, a *Mărgăritarelor* lui Ioan Gură-de-Aur şi a *Mineelor*. Fără a diminua astfel deloc meritele lor reale, trebuie însă spus că ei sunt în evenimentul cultural de la 1688 doar revizori ai unei tălmăciri integrale a *Vechiului Testament*, efectuată cu câteva decenii înainte de cunoscutul cărturar Nicolae Milescu Spătarul (1736–1708). Acest fapt este dovedit, pe lângă unele referiri indirecte din epocă, de existenţa unei alte versiuni româneşti

BDD-A1197 © 2012 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:43:13 UTC)

integrale a *Vechiului Testament*, păstrată într-un îngrijit manuscris, Ms. 45 de la Biblioteca Filialei din Cluj a Academiei Române. Copiat de un anume Dumitru din Câmpulung pentru mitropolitul Theodosie, probabil în anii 1686–1687, Ms. 45 conține și un „cuvînt înainte cătră cititori", redactat de către un cărturar anonim, cel care a revizuit versiunea primară a lui Milescu, care afirmă explicit că „o am scosu-o pre limba rumănească den izvodul lui Necolae cartea aceasta ce să chiamă Biblia". Acest cărturar anonim, identificat de N.A. Ursu în persoana mitropolitului Dosoftei (ajutat, la revizia textului, de unul sau mai mulți dintre colaboratorii săi), descrie pe larg în ce au constat intervențiile operate în manuscrisul inițial al lui Milescu. Aflăm astfel că a fost urmată, în esență, metoda de lucru a lui Nicolae Milescu, inclusiv izvoarele acestuia: „Iară Nicolae, vrînd să aducă și el cartea aceasta den elinie la rumânie, nefiind altă dată scoasă la rumânie, au socotit și au ales un izvod carele-i mai ales decît toate altele, tipărit în Frangofort și ales foarte bine pre limba elinească, și dedesupt cu multe arătări și cuvinte puse cum le-au tălmăcit alții. [...] Zice el că pre lîngă izvodul acesta au avut și izvodul slovenescu și leteneşte și au avut și alt izvodu letenescu, ce au fost scos de curînd den limba jidovească, adecă den izvod jidovăscu [...]. Și iară mărturiseaşte el de zice că de cel slovenescu nu s-au ținut, că numai acest izvod iaste slovenescu, care acum să află tipărit la Ostrov [...]. Iară și noi, pre lîngă izvodul lui Necolae am mai alăturat și alte izvoade greceşti, pren care izvoade fost-au unul carele au fost tipărit la Englitera, ci și acesta nu să potriviia cu cel de la Frangofort [...]. Apoi aflînd și noi izvod grecescu, altul de ceale den Frangofort, dupre care au scris și Necolae, am urmat aceluia pentru tocmirea soroacelor și deplinirea cuvintelor și întăritura oxiilor den cît am putut; [...] pentru căci izvodul lui Necolae, pentru degraba scriindu-l, n-au pus nici unile de aceastea, ci era pentru neîntocmirea lui foarte cu greu a să înțeleage vorba tălmăcirei și abaterea cuvintelor".

Ceea ce a rezultat din această atentă revizuire reflectă, din punct de vedere lingvistic, cu relativă fidelitate și consecvență, normele tradiției literare moldoveneşti. Refugiindu-se la Bucureşti în 1686, ca urmare a exilului forțat în Polonia al protectorului său, mitropolitul Dosoftei, Mitrofan, viitorul „diortositor" al *Bibliei de la Bucureşti*, a adus cu sine, probabil, și textul lui Milescu revizuit, așa cum apare el în Ms. 45. Este de asemenea foarte probabil ca acei „oameni ai locului" de la Bucureşti (între care frații Greceni trebuie să își fi asumat sarcinile de editare principale), presați de voievodul Şerban Cantacuzino, doritor să-și vadă Biblia cât mai curând tipărită, au găsit foarte convenabil să preia textul traducerii lui Milescu, revizuindu-l încă o dată pe baza aceloraşi „izvoade" întrebuințate și de Spătar. Comparația dintre Ms. 45 și *Biblia de la 1688* arată clar că avem de a face cu același text, dar substanțial revizuit. Sub presiunea timpului, editorii de la Bucureşti au renunțat însă, până la urmă, la indicarea bogatelor referințe biblice, reținute din izvoare (de Milescu sau de revizorul său moldovean) și notate marginal în Ms. 45.

În concluzie, Milescu este traducătorul principal al *Bibliei de la Bucureşti*, tuturor celorlalți cărturari, cunoscuți sau încă anonimi, revenindu-le meritele de colaboratori și revizori. Rămân încă neclare resorturile și motivele pentru care tânărul cărturar Nicolae Milescu – traducerea *Vechiului Testament* a realizat-o la Istanbul, între anii 1661 și 1664, pe când era reprezentant al domnitorului Grigore



Ghica al Țării Românești pe lângă Poarta Otomană – și-a asumat o sarcină atât de dificilă. Buna instrucție în limbile clasice, greacă, latină și slavonă, precum și în teologie și filosofie, pe care și-o dobândise anterior ca elev al Școlii Patriarhiei din Constantinopol, cultura și talentul nativ dovedite din plin prin scrierile ulterioare îl făceau persoana poate cea mai calificată între contemporani pentru un demers de asemenea amploare și dificultate. Încă nu se poate spune cu precizie dacă inițiativa îi aparține integral sau a lucrat „la porunca" cuiva. Obscure rămân, de asemenea, și împrejurările în care manusrisul manuscrisul său olograf a ajuns în Moldova.

Cât privește metoda de traducere asumată de Milescu și menținută și de revizorii săi succesivi, aceasta este cea literală („verbum a verbo"), cei mai mulți interpreți din epocă ai scrierilor sacre împărtășind în continuare convingerea medievală că fidelitatea față de litera *Sfintei Scripturi* este singura soluție convenabilă pentru evitarea erorilor. Problema izvoarelor folosite de Milescu și de colaboratorii succesivi la definitivarea lucrării pentru tipar este ilustrativă pentru orientarea umanistă a cărturarilor implicați în elaborarea *Bibliei de la Bucureşti*. Din mențiunile clare făcute în prefețe reiese limpede că s-a optat ca bază pentru *Septuaginta*, vechea versiune grecească a cărților *Vechiului Testament*, legitimată de tradiția Bisericii Ortodoxe. Fapt semnificativ pentru relativa libertate de opțiune pe care și-o putea permite un cărturar laic, ediția folosită ca bază, *Septuaginta* tipărită la Frankfurt am Main în 1597 de câțiva reputați elenişti de orientare protestantă, a fost aleasă pentru renumele de temeinicie pe care și-l câștigase („izvod carele-i mai ales decît toate altele"). Din ediția amintită, Milescu a preluat integral și „sumarul", adică toate cărțile „deuterocanonice", inclusiv cărțile *Macabei III* și *Macabei IV* („Tratatul despre rațiunea dominantă"). Menținut și în versiunea tipărită la 1688 cu titlul *Pentru sângur țiitoriul gând*, acest tratat anonim de orientare stoică, compus la sfârșitul epocii elenistice, este socotit cel dintâi text cu caracter filosofic tipărit în limba română. Pe lângă referința principală, *Septuaginta*, Milescu și revizorii săi au făcut apel, pentru clarificarea unor pasaje obscure, la singura versiune integrală a *Bibliei* în slavonă, tipărită la Ostrog în Ucraina (1581), precum și la o ediție de largă circulație a *Vulgatei* latine, imprimată prima dată în 1565, la Anvers („cetatea Antverpiei"), de cunoscutul tipograf-editor Cristophorus Plantin, la alte ediții occidentale ale *Septuagintei*, între care ediția filologică a umanistului englez R. Daniel (Londra, 1653 sau Cambridge 1665). Pe masa de lucru a cărturarilor-traducători, amintite, dar nedefinite mai îndeaproape, s-au mai aflat unele traduceri renascentiste în limba latină ale originalelor ebraice. Se conturează așadar, în a doua jumătate a secolului al XVII-lea românesc, un tip de atitudine cărturărească mai apropiat, prin asumarea unor principii ale interpretării critice și comparative a textului *Sfintei Scripturi*, de erudiția filologică modernă decât de simpla raportare literală la textul slavon tradițional a traducătorilor anteriori.

Aceste opțiuni de „strategie interpretativă" ale lui Milescu, asumate și de cei care i-au preluat și perfecționat versiunea, au fixat jaloanele tradiționale al abordării *Vechiului Testament* în tradiția biblică românească: includerea tuturor cărților deuterocanonice (cu excepția „Tratatului despre rațiunea dominantă", menținut

BDD-A1197 © 2012 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:43:13 UTC)

ulterior doar de Samuil Micu la 1795 şi de Filotei la 1854–1856), *Septuaginta* ca text de bază, apelul critic la versiunile altor tradiţii.

Referiri neîndoielnice la traducerea iniţială a lui Milescu („izvodul lui Necolae") se regăsesc în „cuvîntul înainte către cetitor" din fruntea unei a treia versiuni româneşti integrale a *Vechiului Testament*, datând din aceeaşi epocă şi păstrată de asemenea în manuscris (Ms. 4389 de la BAR), din care se reţin câteva pasaje interesante: „Nevoitu-ne-am a prepune această sfîntă şi de Dumnezeu suflată carte carea se cheamă Biblia, adecă toată cartea legii vechi şi cu toţi prorocii, pre limba rumânească, carea pînă acum într-această limbă a noastră rumânească nu foarte se-au aflat prepusă, fără numai un izvod scris cu mîna, pre care l-au fost prepus Nicolae, spatariul moldovean, dascal şi învăţat în limba elinească, carele l-au izvodit de pre izvodul elinesc ce se-au fost tipărit în Frangofort. Ce încă şi izvodul acesta pentru multa pripă a acelui prepuitoriu, care se-au grăbit curînd a şi tălmăci şi a şi scrie, aflatu-s-au multe greşale [...]. Şi am nevoit a prepune această carte a legii vechi carea se chiiamă Biblia, toată, cu toţi prorocii (că Leagea Noao, adecă Evanghelia şi celelalte cărţi ale apostolilor, toate, ce află multe pren bogate locuri, şi cu mîna scrise şi în tipariu date pre limba noastră, rumâneaşte, iar de această carte a Legii Vechi, noi, rumânii, foarte sîntem lipsiţi). Drept aceaea, alăturînd izvodul slovenesc carele au fost tipărit în Rusiia cea mică, în cetatea Ostrovului, şi izvodul lătinesc, care au fost tipărit în cetatea Antverpiei, şi acel izvod rumânesc, de care se spuse mai sus, aşa de pre dînsele cu multă socotinţă am prepus. Iar totuş mai mult ne-am ţinut de izvodul cel slovenesc şi de care am umblat mai aproape de dînsul". Paternitatea acestei noi versiuni manuscrise a fost atribuită de către N.A. Ursu lui Daniil Andrean Panoneanul, profesor de slavonă şi latină la Şcoala Domnească din Târgovişte şi autor al traducerii cunoscutei colecţii de texte canonice *Îndreptarea legii* (Târgovişte, 1652). Alcătuitorul traducerii întrebuinţează manuscrisul lui Milescu doar ca izvor auxiliar, ca text martor pentru *Septuaginta*, orientându-se în mod prioritar spre versiunea slavonă de la Ostrog (1581), confruntată atent şi cu *Vulgata* plantiniană. Deşi vădeşte în multe privinţe o calitate literară şi o inteligibilitate superioare versiunii lui Milescu, această traducere integrală a *Vechiului Testament* nu a fost luată în calcul de editorii bucureşteni de la 1688 (dacă o vor fi cunoscut), poate şi pentru faptul că, în plină expansiune a orientării către modelul lingvistic şi cultural grecesc, autorul acesteia se menţinea încă în cadrele slavonismului dominant în secolele anterioare.

Murind la 29 octombrie 1688, Şerban Cantacuzino nu a putut, probabil, să îşi vadă *Biblia* finalizată şi difuzată. Succesorul său, Constantin Brâncoveanu, se asociază şi el prestigioasei iniţiative, menţionându-şi numele pe foaia de titlu finală a cărţii, care a substituit-o, în unele tranşe ale tirajului, pe cea iniţială. Dintre relativ numeroasele exemplare păstrate până astăzi, semn că tirajul trebuie să fi fost considerabil, unele poartă însemnări ale unor personalităţi de primă mărime, precum mitropolitul Dosoftei sau Dimitrie Cantemir. Circulaţia şi receptarea *Bibliei de la Bucureşti* este o temă care merită să fie cercetată. În transcrieri interpretative şi în condiţii filologice, *Biblia de la Bucureşti* a fost reeditată în



epoca modernă de trei ori: într-o ediţie jubiliară din 1988 de către Patriarhia Română (coord. I.C. Chiţimia), în două volume, la Iaşi, în 2001–2001 (coord. Vasile Arvinte şi Ioan Caproşu) şi (împreună cu manuscrisele 45 şi 4389, în seria *Monumenta linguae Dacoromanorum*, Iaşi, 1988–2009, vol. I–VII, IX, coord.: Paul Miron, Vasile Arvinte, Al. Andriescu; editarea continuă).

Monumentala tipăritură de la 1688 instituie textul de referinţă al principalei filiere a tradiţiei biblice româneşti, cea care, din punct de vedere stilistic, se prezintă ca una dintre varietăţile stilistice cele mai stabile ale stilului bisericesc românesc. Dacă se face abstracţie de numeroasele inconsecvenţe formale, la nivelul fonetic şi la cel morfologic şi se are în vedere doar nivelul mai general al stilului, afirmaţia lui G. Călinescu, după care *Biblia de la Bucureşti* „este pentru limba română ceea ce este pentru cea germană *Biblia* lui Martin Luther", capătă temei.

Următoarea versiune integrală a *Bibliei* a fost oferită culturii române de un grup de clerici ai Bisericii Unite din Transilvania. Deşi independentă din punct de vedere textual de *Biblia de la Bucureşti*, ca şi de tradiţia *Septuagintei*, această versiune se menţine în cadrele stilului bisericesc al vechii române literare şi ale terminologiei biblico-teologice tradiţionale. Iniţiativa de a tălmăci din nou integral *Vechiul Testament*, împreună cu *Noul Testament*, aparţine episcopului greco-catolic Petru Pavel Aaron. Resortul principal al iniţiativei trebuie să fi fost de ordin confesional, urmărindu-se legitimarea definitivă şi consolidarea Bisericii Române Unite cu Roma. Alegerea *Vulgatei* latine, versiunea catolică oficială, ca text de referinţă unic, îndreptăţeşte o atare interpretare. Grupul de cărturari greco-catolici coordonat de Petru Pavel Aaron (Gherontie Cotorea, Atanasie Rednic, Silvestru Caliani, Petru Pop de Daia, Ioan Săcădate, Grigorie Maior) a realizat în aproximativ doi ani (1760–1761) o versiune fluentă şi relativ clară. Rămasă inedită timp de peste două secole şi conservată într-un manuscris păstrat la Blaj, această veche versiune românească a fost editată sub titlul *Biblia Vulgata*, în 2005, la Editura Academiei Române, cu un cuvânt-înainte de Eugen Simion, de un colectiv de filologi coordonat de Ioan Chindriş.

A doua ediţie integrală a *Bibliei* în limba română, numită curent *Biblia de la Blaj* sau *Biblia lui Samuil Micu*, a fost publicată la Blaj în 1795 de către episcopul greco-catolic Ioan Bob. Masivul volum reprezintă rezultatul unei revizuiri atente efectuate de Samuil Micu (1745–1806) a textului tipărit la Bucureşti în 1688. Cărturarul ardelean a efectuat nu doar o actualizare din punctul de vedere al normelor limbii literare, ci şi o intervenţie consistentă în textul *Bibliei de la Bucureşti* (1688), clarificând, prin raportare constantă la Septuaginta, dar şi la Vulgata, multe din pasajele obscure, eliminând multe regionalisme (moldovenisme sau muntenisme), ca şi unele grecisme sau slavonisme, în favoarea unor creaţii lexicale interne care căpătaseră între timp răspândire în uzul literar. În rest, Samuil Micu a respectat numărul şi succesiunea cărţilor biblice, menţinând în sumarul ediţiei sale toate „apocrifele", inclusiv „Tratatul despre raţiunea dominantă" sau *Cartea a IV-a a Macabeilor*. Versiunea lui Samuil Micu a fost republicată, în condiţii grafice de excepţie, cu facsimilarea originalului, sub titlul *Biblia de la Blaj, 1795* la Roma, în anul 2000. În urma unor comparaţii textuale atente, se poate

BDD-A1197 © 2012 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:43:13 UTC)

afirma că tradiția textuală românească instituită de *Biblia de la Bucureşti*, trecută prin revizia profundă a lui Samuil Micu, s-a menținut intactă, în sensul că intervențiile „diortositorilor" succesivi au fost minore şi s-au limitat de cele mai multe ori la adaptări la nivelurile fonetic, morfologic şi sintactic; mai rar au fost operate înlocuiri ale unor cuvinte prin sinonime sau sintagme impuse de evoluția normelor limbii literare comune.

Următoarea ediție din filiera tradițională este cunoscută cu numele curent de *Biblia de la Petersburg* (1819). Tipărită la Petersburg, în Rusia, sub îngrijirea lui Gavriil Bănulescu-Bodoni, mitropolit de Chişinău, pentru românii din Basarabia, la cererea şi sub egida „Rosieneştii Soțietăți a Bibliei", această ediție reprezintă o reproducere fidelă, cu intervenții neglijabile, a *Bibliei de la Blaj* (1795), model indicat în mod explicit în prefață, prin formula „carea mai înainte s-au tipărit în Transilvanie". Este respectat „canonul alexandrin", incluzând cărțile biblice „deuterocanonice" ale *Vechiului Testament*, dar fără *Cartea a IV-a a Macabeilor*. Urmează apoi *Biblia de la Buzău* tipărită de Filotei, episcop de Buzău, în cinci volume, între anii 1854 şi 1856. După cum o spune cu onestitate editorul, este reprodusă întocmai, în grafia de tranziție a epocii, cu unele neînsemnate adaptări de natură lingvistică, *Biblia de la Blaj*. Această opțiune este afirmată explicit şi justificată, în *Procuvântare către dreptcredincioşii cititori*, vol. I, p. 5, astfel: „Dintre Bibliile tipărite în limba noastră, mai bine tălmăcită şi mai luminată la înțeles este cea de Blaj; pe aceasta şi noi am ales-o de a o retipări, însă mai îndreptată şi mai curățită de ziceri învechite acum şi obicinuite numai la frații noştri ardeleni". Ca şi Samuil Micu, Filotei urmează canonul alexandrin, tipărind toate cărțile „deuterocanonice" ale *Vechiului Testament*, inclusiv *Cartea a IV-a a Macabeilor* („Tratatul despre rațiunea dominantă"), a cărui menținere este explicată, cu argumente de ordin cultural general, prin respectul față de tradiția locală: „Cartea aceasta nici Sf. Părinți nu o cunosc dumnezeiască, nici în toate Bibliile greceşti nu este, pentru aceea nici într-această Biblie n-am voit din nou a o tălmăci, ci precum se află în Biblia cea veche românească o am luat şi numai pentru aceea o am pus aici, că s-au aflat în cea veche românească, altmintrelea loc între cărțile *Sfintei Scripturi* nu poate să aibă; aşadar şi noi într-aceasta de acum retipărire am lăsat-o iarăşi fără altă tălmăcire, spre aducerea aminte de antica limbă vorbitoare română".

*Biblia lui Şaguna* (1856–1858) se încadrează şi ea, după cum indică limpede comparația textelor, în filiera tradițională definită mai sus. Inițiatorul, Andrei Şaguna (1809–1873), mai întâi episcop, iar apoi mitropolit ortodox al Ardealului, a ştiut să întrebuințeze cu succes încrederea deplină de care se bucura la Curtea de la Viena în scopul reînvierii şi reorganizării ortodoxiei în Transilvania. Tipărirea Bibliei reprezintă unul dintre jaloanele unui program cultural şi eclezial mai larg. În masivul volum (1160 de pagini), ilustrat, fapt neobişnuit pentru tradiția românească, cu 95 de gravuri (probabil opere ale lui Gustave Doré), textele biblice sunt tipărite pe două coloane, în grafia chirilică clasică. Într-o amplă introducere, Andrei Şaguna oferă cititorilor informații generale privitoare la istoria şi receptarea *Sfintei Scripturi*. Frecvent citat şi comentat de exegeți din unghiuri de vedere



diferite, adesea cu implicații confesional-polemice, textul introducerii lui Şaguna conține, între altele, afirmarea principiului legitimității unei unice tradiții textuale biblice în cadrul unei culturi naționale: „Limba Bibliei pentru un popor numai o dată se poate face; dacă s-au învins piedeca cea mare a traducerii şi dacă poporul au primit limba aceea aşa-zicând în însăşi ființa sa, atunci următorii n-au de a mai face alta, ci numai a o reînnoi şi îndrepta, aşa cum ar fi reînnoit şi îndreptat traducătorul cel dintâi al Bibliei, de ar fi trăit până în vremurile lor". Această afirmație, în aparență de bun-simț, a fost interpretată de unii exegeți ca semn al intenției lui Şaguna de a-şi ascunde sursa reală, *Biblia de la Blaj*. Căci, menționând cu scrupulozitate şi precizie în introducere toate versiunile româneşti anterioare, Şaguna omite tocmai ediția *Bibliei de la Blaj* (1795) a lui Samuil Micu, al cărei text îl retipăreşte de fapt, prin intermediul ediției de la Sankt Petersburg din 1819. În focul polemicii confesionale, acest act a putut fi calificat drept „un furt cinic, cel mai mare furt literar pe care l-a înregistrat cultura noastră în toate timpurile" (Ioan Chindriş).

Ultima ediție aflată în descendența directă a *Bibliei de la Bucureşti* este *Biblia sinodală* din 1914. Revizuire ea însăşi a *Bibliei de la Blaj* (prin intermediul *Bibliei de la Buzău* şi a *Bibliei lui Şaguna*), efectuată, începând cu anul 1895, din inițiativa mitropolitului Iosif Gheorghian, de comisii succesive alcătuite din membri ai Sfântului Sinod, aceasta este prima versiune a Bibliei tipărită în grafie latină şi autorizată oficial de Biserica Ortodoxă Română. Intervențiile în text sunt destul de consistente, şi totuşi nesemnificative în raport cu *Biblia de la Blaj*. Această versiune, pusă sub patronajul Regelui Carol I, s-a bucurat de prețuirea şi încrederea unor reputați cărturari ortodocşi, precum Dumitru Stăniloae, Dumitru Fecioru şi Bartolomeu Anania, care au considerat-o drept ultima ediție românească reflectând cu fidelitate *Septuaginta*.

În perioada interbelică, larga răspândire şi intensa circulație a „bibliilor britanice", şi în special a versiunii lui D. Cornilescu (v. mai jos), nu doar în comunitățile neoprotestante, au atras atenția oficialilor Bisericii Ortodoxe asupra necesității unei „acomodări" a stilului biblic tradițional la cerințele modernității. Se inițiază astfel o lungă perioadă de tatonări, incertitudini şi polemici surde cu privire la realizarea unei versiuni biblice „recepte" a Bisercii Ortodoxe, nefinalizată încă nici până astăzi. Sub patronajul Regelui Carol I, la inițiativa Patriarhului Miron Cristea şi cu aprobarea Sinodului BOR, în 1936 se publică o versiune a *Sfintelor Scripturi* „tradusă după textul grecesc al *Septuagintei*, confruntat cu cel ebraic". Este prima dată în lunga istorie a traducerilor biblice în română când originalele ebraice sunt recunoscute ca legitime, fapt care reprezintă o încercare de a schimba mentalitatea neîmpărtăşită de clerul ortodox de orientare mai conservatoare. Precedat de un amplu *Cuvânt-înainte* semnat de Patriarhul Miron Cristea, discursul biblic se menține din punct de vedere stilistic în cadrele tradiționale, dar reprezintă, evident, o desprindere de versiunile anterioare. Autorii versiunii sunt teologii Nicodim Munteanu (1864–1948), Vasile Radu (1887–1940) şi Gala Galaction (1879–1961), care au propus, pentru *Vechiul Testament*, practic, o nouă versiune, pornind de la *Septuaginta*. Acesta este textul de la care pornesc în principiu, cu revizuiri şi adaptări la normele ortografice, fonetice şi morfologice, succesivele „ediții sinodale" moderne.

BDD-A1197 © 2012 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:43:13 UTC)

Poziția cea mai avansată în direcția apropierii de „izvoarele ebraice primare" este reprezentată de așa-numita „*Biblie* a lui Radu–Galaction". Tipărită la Editura Fundațiilor Regale, în 1938 și retipărită, într-o a doua ediție, în 1939, versiunea Radu–Galaction este precedată de o prefață dedicatorie către regele Carol al II-lea a traducătorilor, preoții Vasile Radu și Gala Galaction. Conținând diferențe majore față de textul din 1936, noua versiune se raportează, pentru *Vechiul Testament*, direct la *Biblia* ebraică, ambii traducători fiind cunoscuți nu doar ca ebraiști, ci și ca simpatizanți ai iudaismului. Această nouă orientare este justificată de cei doi traducători prin necesitatea ca ortodocșii să aibă textul „ebraic" drept referință comună pentru respingerea activităților prozelitiste ale neoprotestanților. Sumarul include totuși toate cele 14 cărți „necanonice" sau „deuterocanonice" inexistente în canonul ebraic al *Vechiului Testament* și neluate în seamă de protestanți și neoprotestanți. Receptată cu entuziasm ca un eveniment literar de primă mărime de publicul laic, versiunea Radu–Galaction a fost primită cu reticență și chiar cu ostilitate în mediile bisericești, lucru constatat cu amărăciune de Gala Galaction însuși două decenii mai târziu: „Traducerea Sfintei Scripturi este una din cele mai evidente minuni pe care Providența m-a învrednicit să le văd în viața mea [...]. Multă vreme, nu-mi venea să cred că sînt în fața unei realități: luam cartea, o cercetam, o răsfoiam și găseam în ea cuvintele și ritmul frazei mele [...]. După cum a fost cu toată literatura mea, tot așa și cu *Sfînta Scriptură*: am ridicat împotrivă-mi – ca altădată Fericitul Ieronim – noian de dușmănii, văzute și nevăzute, mărturisite și nemărturisite" (Gala Galaction, *Mărturie literară*, în *Opere alese*, vol. II, București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1958, p. 23). Nemulțumit de aceste inițiative intelectualiste mai mult sau mai puțin „suspecte", Sinodul BOR face demersuri repetate, din ce în ce mai dificile în deceniile dictaturii comuniste, de a pune în circulație versiuni autorizate, adecvate din punct de vedere stilistic, dar conforme cu tradiția și cu textele liturgice. O primă încercare o face în acest sens Nicodim Munteanu, devenit în 1938 Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române. În 1944, acesta face să apară, sub autoritatea Sinodului, o versiune biblică în care reia ediția din 1936, înlocuind cu versiuni proprii majoritatea traducerilor celorlalți doi colaboratori inițiali. Următoarea ediție sinodală va fi tipărită, din inițiativa Patriarhului Iustinian, abia în anul 1968 și conține textul tradițional, „diortosit" de o comisie de teologi ortodocși alcătuită din Ioan Gagiu, Teodor M. Popescu, Dumitru Radu. Astfel de versiuni „diortosite" conțin și următoarele ediții sinodale (1972, 1982, 1990 etc.). Un loc special în cadrul filierei tradiționale a receptării în limba română a *Sfintei Scripturi* îl ocupă *Biblia „Anania"*, publicată în anul 2000 de Bartolomeu Anania, pe atunci Mitropolit al Clujului, Albei, Crișanei și Maramureșului. Rezultat dintr-o critică radicală a tradiției textuale anterioare, această ediție reprezintă, în fapt, o nouă versiune și, din punct de vedere stilistic, o „versiune de autor". De remarcat sunt accentuata orientare către „expresivitatea beletristică" și o marcată apropiere de limba vorbită. Inițiativa este proclamată de traducător, cunoscut scriitor (Valeriu Anania), o întoarcere la *Septuaginta* ca referință unică, menită să amendeze versiunile „mixte" (Septuaginta, împreună cu textul ebraic-masoretic) tipărite de Patriarhia Română în ultimele decenii,



influențate toate de traducerea Radu–Galaction. Calificată prin sintagma ambiguă „ediție jubiliară a Sfântului Sinod", versiunea Anania este acceptată de BOR, dar nu declarată ediție oficială.

Cea mai recentă transpunere în limba română a originalelor grecești ale cărților biblice ale *Vechiului Testament* o reprezintă *Septuaginta* (vol. I–VII, 2004–2010). Realizată în cadrul Colegiului „Noua Europă" din București (director: Andrei Pleșu) de un grup de filologi clasiciști, seria reprezintă o traducere integral nouă, pe baze filologice, pornind de la edițiile critice cele mai recente ale *Septuagintei* (Rahlfs și Ziegler). Traducerea cărților biblice este însoțită de largi comentarii (teologice, istorice, textologice, filologice, traductologice, de istoria religiilor și arheologie biblică etc.), iar orientarea stilistică rămâne cea tradițională.

Începând cu a doua jumătate a secolului al XIX-lea, se înregistrează încercări de abordare și de transpunere a *Sfintei Scripturi* exterioare sferei cultural-confesionale tradiționale și inovatoare din punct de vedere stilistic și lingvistic. Se conturează astfel în sânul tradiției biblice românești o filieră nouă și inovatoare, distinctă și adesea contrarie filierei conservatoare principale. Fără a mai menționa nenumăratele ediții ale *Noului Testament* și *Psalmilor*, tipărite de regulă în scopuri cultuale explicite de diferitele confesiuni creștine care se exprimă în limba română, sunt de amintit doar versiunile biblice mai semnificative din punct de vedere cultural și literar.

*Biblia lui Heliade* (1859) reprezintă prima încercare de a traduce în românește *Sfânta Scriptură* inițiată și întreprinsă de un intelectual laic în afara Bisericii. Aflat în exil la Paris, marele scriitor și mentor național Ion Heliade Rădulescu (1800–1872) a decis să își continue misiunea militant-mesianică de emancipare spirituală a națiunii, dedicându-și o mare parte din timp și din energiile creatoare traducerii și comentării Bibliei. Pornind de la originalul grecesc al *Septuagintei* (publicat în 1843, la Atena), Heliade o rupe programatic și total cu tradiția stilului biblic românesc, propunând o metodă de transpunere foarte personală, caracterizată prin importul masiv de elemente neologice din greacă și latină, menite să înlocuiască integral termenii tradiționali, cei mai mulți de coloratură slavonă. Nu se știe dacă Heliade a tradus Biblia în întregime. Volumul publicat (272 pagini) cuprinde cărțile biblice denumite de traducător *Genese*, *Exodu*, *Leviticu*, *Numerii*, *Deuteronomiu*, *Jesus filiul lui Navè*, *Judici*, *Ruth* și *A regilor* (doar cap. I și II). În paralel, la aceeași editură și în același an, Heliade a publicat și *Biblicele, sau notiții istorice, filosofice, religioase și politice asupra Bibliei.* Geniul inventiv heliadesc se manifestă, atât în textul traducerii, cât și în comentarii, în deplinătatea sa, abundența creațiilor neologistice, împreună cu siguranța și o anumită coerență internă a discursului conferind versiunii o stranie forță artistică ce ține mai degrabă de autonomia limbajului poetic decât de rigorile stilului biblic. Ca eșantion, pot fi reproduce primele trei versete din *Cartea Facerii*, cu grafia latinizantă a originalului: „În început creó Dumneḍeu cerul și terr'a. Iar terr'a erà neveḍută și informă, și întunerec peste abysu, și spiritul lui Dumneḍeu se purtà peste ape". Apariția la Paris a acestei lucrări a fost primită cu multă reticență în mediile ecleziastice din țară. Noutatea absolută a stilului, ineditul discursului și orientarea către un etimologism extrem au declanșat chiar o dură reacție de

BDD-A1197 © 2012 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:43:13 UTC)

respingere din partea lui Andrei Şaguna. Asumându-şi riscul de a părea ultraconservator într-un moment când orientările latinizant-modernizante dominau cu autoritate mentalitatea publică românească, iar popularitatea şi autoritatea lui Heliade se menţineau încă aproape intacte, mitropolitul de la Sibiu va respinge radical noua iniţiativă, reproşând traducătorului lipsa oricărei competenţe în raport cu *Sfânta Scriptură*. Între cele două personalităţi proeminente a izbucnit o polemică dură, cu replici succesive, publicate în „Telegraful român" de la Sibiu (Şaguna) şi „Naţionalul" bucureştean (Heliade). Printre imprecaţii şi calificări depreciative reciproce, unele la limita injuriei, se definesc două poziţii în aparenţă opuse şi ireconciliabile în raport cu abordarea interpretativă şi traducerea *Sfintelor Scripturi*. Prima este cea ilustrată de Şaguna, după care traducerea şi interpretarea Bibliei nu pot fi întreprinse în afara autorităţii Bisericii, singura care deţine vocaţia canonică şi cadrul legitimant al Tradiţiei. Pentru Heliade, dimpotrivă, competenţa filologică, cunoaşterea limbii greceşti şi erudiţia sunt criteriile care trebuie îndeplinite prioritar pentru a putea aborda textele sacre. În plus, cu orgoliul reţinut al celui privit de o întreagă generaţie ca un legislator al limbii literare, Heliade invocă deopotrivă, ca factor justificator al iniţiativei sale, şi talentul literar pe care l-a dovedit o viaţă întreagă.

*Biblia lui Aristia*, tipărită la Bucureşti în 1859, „cu cheltuiala Societati Ierografice Bretanice si Streine spre propagarea Sfintului cuvintŭ in Bretania si la alte natiuni", pare să fie prima ediţie în limba română finanţată de societatea britanică. În cele 156 de pagini ale sale, volumul conţine doar trei cărţi biblice, *Genesis*, *Isaia* şi *Psalmi*. Grec de origine şi adept, în chestiunile de limbă literară, al lui Ion Heliade Rădulescu, autorul traducerii, Constantin Aristia (1800–1880), a fost profesor de greacă şi de artă dramatică, poet, publicist, actor şi harnic traducător din greacă şi din italiană. Spre deosebire de foaia de gardă, scrisă integral într-o grafie latină etimologică, textul propriu-zis este cules în grafie mixtă, chirilico-latină. Este un experiment, versiunea fiind plină de neologisme latino-romanice şi de creaţii lexicale spontane, unele explicate prin note de subsol. Iată, spre exemplificare, în transcriere, primele două versete din *Cartea Facerii*: „În începutŭ a făcutŭ Dumnezeu cerulŭ şi pământulŭ. Şi pământulŭ era neformatŭ şi desertŭ; şi întunerecŭ pre faţa abissului; şi spiritulŭ lui Dumnezeu se purta pre de supra apelorŭ". În note de subsol, cuvintele *desert*, *abisssŭ* şi *spirit*, propuse de traducător, sunt glosate prin echivalentele general acceptate de uzul biblic tradiţional *pustiu*, *adîncime fără fund* şi, respectiv, *duh*.

Un alt experiment filologic interesant este tentativa lui Timotei Cipariu (1805–1887) de a transpune într-un limbaj etimologizant *Biblia de la Bucureşti* în integralitatea ei. Încheiat de marele filolog de orientare latinistă în anul 1870 şi rămas în manuscris, în trei volume masive aflate la Filiala din Cluj a Bibliotecii Academiei Române, acest text ciparian va fi editat de un grup de cercetători clujeni.

Pe la jumătatea secolului al XIX-lea, Societatea Biblică Britanică începea să activeze şi în România, arătându-se interesată să publice versiuni în limba română ale Bibliei. Întemeiată în 1804 la Londra, Societatea Biblică Britanică finanţa, potrivit unei decizii proprii din 1826, tipărirea de *Biblii* în diferite limbi, dar respectând „canonul palestinian" (adică fără „cărţile deuterocanonice" sau „bune



de citit"), adoptat, pe urmele lui Luther, şi de cultele neoprotestante. Acest fapt reducea marja de dialog cu mediile bisericeşti ortodoxe oficiale, ataşate prin tradiţie *Septuagintei* şi „canonului alexandrin", care includea cărţile deuterocanonice cunoscute. În consecinţă, în vederile Societăţii au intrat şi au fost publicate o serie întreagă de ediţii biblice întocmite în afara Bisericii Ortodoxe. Deoarece *Bibliile* „britanice" sunt lipsite de regulă de introduceri sau de alte indicaţii, iar numele traducătorilor nu sunt de obicei menţionate, istoria lor este relativ greu de urmărit şi de reconstruit. Ceea ce se ştie din surse istorice secundare este că, începând cu 1860, în Principatele Unite au activat mai mulţi agenţi ai Societăţii Biblice Britanice, între care cel mai activ a fost Alexander Thomson. Acesta a căutat colaboratori diverşi în mediile academice ieşene, ca traducători fiind pomeniţi, între alţii, Mihail Vitlimescu şi Ieronim Voruslan (ambii, evrei convertiţi la creştinism), Vasile Palade (m. 1916, profesor la Liceul Naţional din Iaşi), Clement Nicolau (profesor la Seminarul „Veniamin"), Petre Gârboviceanu (1862–1934, profesor de filosofie şi pedagogie). Din documentele Societăţii reiese că, între cei care au lucrat succesiv sau simultan la traducerea diferitelor cărţi biblice cuprinse în primele ediţii britanice s-au numărat şi câţiva teologi ortodocşi cunoscuţi, cum au fost Nifon Bălăşescu (1806–1880), Ghenadie Ţeposu (1813–1877), Constantin Erbiceanu (1838–1913) sau Nicolae Nitzulescu (1837–1904), care au preferat să nu li se menţioneze numele. Ultimul dintre cei amintiţi a realizat şi o serie de versiuni biblice personale (*Noul Testament* din 1897, retipărit în 1904, 1906 şi 1910, *Biblia* integrală în 1906), care s-au bucurat de popularitate printre neoprotestanţii români până la apariţia traducerii lui Dumitru Cornilescu. Tipărirea acestor texte cu grafia etimologizant-latinistă a epocii se explică prin respectarea autorităţii nou întemeiatei Academii Române, dominată în epocă de curentul etimologist. Aceeaşi explicaţie trebuie acceptată şi pentru numărul relativ mare de neologisme latino-romanice introduse de traducători, care pornesc totuşi, adesea, după cum se poate constata prin comparaţia versiunilor, de la tradiţia textuală principală (prin intermediul ediţiilor Filotei şi Şaguna). Trebuie menţionat de altfel că inclusiv cărţile bisericeşti de cult, publicate sub autoritatea Bisericii Ortodoxe, prezentau în anii 1870–1890, anii de maximă influenţă a etimologismului în Academia Română, aceleaşi caracteristici grafice şi lingvistice latinizante. Ca izvoare, traducătorii par să fi folosit, alături de versiunile biblice româneşti tradiţionale, originalele ebraice, dar şi versiuni franţuzeşti (în special Segond), englezeşti sau germane. Retipărit de câteva ori, cu unele diferenţe de la o ediţie la alta, textul *Bibliei* „britanice" a fost asumat, până la apariţia versiunii lui Dumitru Cornilescu, de diferitele culte neoprotestante, aflate în expansiune, fiind privit, şi din acest motiv, cu multă reticenţă în mediile ortodoxe. Prima ediţie din această serie a apărut la Iaşi, cuprinzând, în două tomuri, *Pentateuhul*, *Iosua*, *Judecătorii* şi *Rut* (tomul I, 1865), şi, respectiv, *Samuel I*, *Samuel II*, *Regii I*, *Regii II*, *Cronica I*, *Cronica II*, *Ezra*, *Neemia*, *Ester*, *Iov* şi *Psalmii* (tomul al II-lea, 1867). Iată, în ortografia latinizantă originală, primele trei versete ale *Sfintei Scripturi*: „La început creâ Dumneḑeŭ ceriul şi pâmêntul. Şi pâmêntul era neformat şi deşert; şi Spiritul lui Dumneḑeŭ se purta pre deasupra apei". Adaptând constant textul la normele ortografice şi

BDD-A1197 © 2012 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:43:13 UTC)

morfologice ale Academiei Române, Societatea Biblică Britanică a reeditat textul respectiv în 1873 (la Pesta), în 1874 (din nou la Iaşi), în 1911 şi 1921 (la Bucureşti).

Un loc special în tradiţia biblică românească îl ocupă traducerea denumită curent *Biblia lui Cornilescu*, probabil cea mai răspândită versiune în limba română a Bibliei. După studii de teologie ortodoxă la Universitatea din Bucureşti, finalizate în cele din urmă cu hirotonirea sa ca preot, Dumitru Cornilescu (1891–1975) s-a dedicat exclusiv, începând cu 1916, traducerii în română a Bibliei. Sprijinit financiar de prinţesa Rallu Callimachi şi adăpostit la moşia acesteia de la Stânceşti-Botoşani, tânărul teolog a reuşit să finalizeze şi să publice, sub auspiciile Societăţii Biblice Britanice, în anul 1920 *Psaltirea*, iar în 1921 *Noul Testament*, urmat, în acelaşi an, de o versiune integrală a Bibliei. Din punct de vedere stilistic şi al expresiei lingvistice propriu-zise, versiunea Cornilescu se menţine în cadrele stilului biblic românesc tradiţional. Nu se cunosc prea multe despre tehnicile de traducere, stilul de lucru şi despre izvoarele întrebuinţate de Cornilescu, dar rezultatele muncii sale atestă o bună competenţă în limbile greacă şi ebraică, precum şi stăpânirea limbilor germană, franceză şi engleză. Bucurându-se iniţial de o primire foarte favorabilă, inclusiv din partea multor reprezentanţi ai Bisericii Ortodoxe, noua versiune a trezit însă în curând mari suspiciuni, datorită mai ales faptului că, respectând canonul „palestinian" (fără cărţile necanonice) impus de Societatea Britanică, a fost adoptată rapid ca „textus receptus" de toate cultele neoprotestante româneşti (baptişti, penticostali, adventişti). Supus unor critici acerbe şi acuzelor de sectarism, Dumitru Cornilescu a plecat definitiv din ţară în anul 1923, sfătuit, se pare, în acest sens de însuşi Patriarhul Miron Cristea. A trăit cea mai mare parte a vieţii în Elveţia, în semianonimat, impunându-se totuşi, ca predicator şi traducător, drept o personalitate simbolică majoră a universului neoprotestant românesc. Ediţia a doua, revizuită, a traducerii sale (*Biblia sau Sfânta Scriptură a Vechiului şi Noului Testament*, Bucureşti, Societatea Biblică pentru Răspîndirea Bibliei în Anglia şi Străinătate, 1926) a fost retipărită de zeci de ori, în tiraje de sute de mii de exemplare, distribuite de multe ori gratuit nu doar în mediile neoprotestante, unde este socotită drept versiune de referinţă.

Tradiţia biblică românească reprezintă un câmp de cercetare vast şi divers, aflat încă la începuturile explorării sale. Perspectivele de cercetare sunt multiple şi complementare. În jurul şi pe baza abordării filologice, s-ar putea deschide în viitor căi de cunoaştere interdisciplinară, pe care s-ar putea înscrie, în colaborare, teologi, istorici (ai culturii, ai artelor sau ai mentalităţilor), traductologi, antropologi, etnologi, informaticieni şi filosofi. În stadiul actual al cunoaşterii, sarcina principală revine filologilor, care ar trebui să îşi canalizeze eforturile în două direcţii principale. Ar fi vorba mai întâi de reeditarea ştiinţifică a tuturor vechilor versiuni ale Bibliei în limba română, în special a celor tipărite în grafie chirilică sau în grafie de tranziţie, devenite greu accesibile specialiştilor fără pregătire filologică specială. Întrucât această operaţie ar necesita decenii întregi de muncă migăloasă sau colective întregi de cercetători, s-ar putea începe prin „digitalizarea" textelor şi punerea lor în circulaţie printre specialişti în această formă comodă şi economicoasă. O a doua direcţie de preocupări ar putea fi canalizată spre realizarea



unor instrumente de lucru necesare studiilor interdisciplinare ulterioare, între care prioritate ar avea realizarea unei concordanţe biblice între *Septuaginta* şi principalele versiuni româneşti ale *Vechiului Testament* şi a unui dicţionar istoric greco-român al *Noului Testament*. O viitoare istorie a tradiţiei biblice româneşti ar trebui precedată de studii cu caracter monografic asupra unor probleme specifice precum relaţiile textuale dintre diferitele ediţii, scopurile, resorturile şi mijloacele avute la dispoziţie de cărturarii angajaţi, originalele, metoda de traducere şi sursele auxiliare folosite, tipologia tehnicilor de traducere, circulaţia în epoci diferite a textelor biblice, motivaţiile şi constrângerile confesionale, culturale şi politice ale diferitelor versiuni. Componentele tradiţiei biblice le stau la dispoziţie filologilor ca text-martor ideal pentru studiul sistematic al dinamicii evolutive a normelor limbii literare (fonetice, morfologice, sintactice, lexicale). Inventarierea şi interpretarea lexicului biblic specific (grecisme, slavonisme, ebraisme, latinisme), ca şi a inovaţiilor din domeniul semantic (expresii, sintagme, sensuri de origine biblică) sunt şi ele câmpuri de cercetare fertile şi interesante, şi tot astfel onomastica biblică (teonime, antroponime, toponime, etnonime, horonime, hidronime), dimensiune deloc abordată până acum de filologii români. Lipseşte de asemenea o abordare monografică a evoluţiei varietăţii biblice a stilului bisericesc românesc, studiat fie în sine, fie în corelaţie cu celelalte două varietăţi, cea liturgică şi cea teologică. Un domeniu încă neexplorat este, în fine, cel al referinţelor biblice în literatura română.

## BIBLIOGRAFIE

### a. Ediţii

*Biblia ádecă Dumnezeiasca Scriptură a ceii Vechi şi ale ceii Noao Leage, toate care s-au tălmăcit dupre limba elinească spre înţelegerea limbii rumâneşi, cu porunca preabunului Domn Ioan Şărban Cantacozino Basarabă Voievod* [...], Bucureşti, 1688 [ed. moderne: *Bibliia, adică Dumnezeiasca Scriptură a Vechiului şi Noului Testament* [...], Bucureşti, Tipografia Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1988 (*Cuvânt-înainte*: Teoctist, patriarh al BOR; coordonatori: I.C. Chiţimia, Mihai Moraru; revizuire: I.C. Chiţimia, Alexandru Ciurea, Mariana Costinescu, Magdalena Georgescu, Mihai Mitu, Alexandra Moraru, Pandele Olteanu, Dan Simonescu, Florentina Zgraon; transcrieri: Teodor Bodogae, Valentin Chelaru, I.C. Chiţimia, Alexandru Ciurea, Mariana Costinescu, Anca Cristina Gherman, Ecaterina Ionaşcu, Zamfira Mihail, Aurelia Mihailovici, Ion Radu Mircea, Mihai Mitu, Alexandra Moraru, Mihai Moraru, Pandele Olteanu, Dan Simonescu, Florentina Zgraon); *Biblia de la Bucureşti (1688)*, în seria *Monumenta linguae Dacoromanorum*, I–VII, XI, Iaşi, 1988–2008 (coord.: Alexandru Andriescu, Vasile Arvinte, Gabriela Haja, Paul Miron; introduceri, transcrieri, indice, comentarii: Tamara Adoamnei, Mădălina Andronic, Alexandru Andriescu, Vasile Arvinte, Ioan Caproşu, Ileana Câmpean, Eugenia Dima, Cornel Dimitriu, Mioara Dragomir, I.A. Florea, Doina Grecu, Gabriela Haja, Elsa Lüder, Gustavo Adolfo Loria Rivel, Paul Miron, Alexandra Moraru, Mihai Moraru, Eugen Munteanu, Adrian Muraru, Veronica Olariu, Mircea Roşian, Elena Tamba Dănilă, Stela Toma, Marietta Ujică, Petru Zugun; consultanţi: Eugen Munteanu, N.A. Ursu).

*Biblia de la Bucureşti (1688)*, I–II, îngrijire editorială: Vasile Arvinte şi Ioan Caproşu; transcrieri: Alexandru Gafton, Laura Manea, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", 2001.

*Biblia Vulgata (1760–1761)*, prefaţă de Eugen Simion; editor coordonator: Ioan Chindriş; coordonare filologică: Niculina Iacob; transcrieri: Elena Ardeleanu, Mircea Remus Birtz, Ioan Chindriş,

BDD-A1197 © 2012 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:43:13 UTC)

Elena Comşulea, Florica Nuţiu, Doina Grecu, Elena Mihu, Vasile Rus, Valentina Şerban; revizie: Elena Ardeleanu, Elena Comşulea, Doina Grecu, Valentina Şerban; indici de cuvinte: Niculina Iacob, Ioan Chindriş; notă asupra ediţiei: Elena Ardeleanu, Ioan Chindriş, Elena Comşulea, Doina Grecu, Valentina Şerban; concordanţa numelor: Mircea Remus Birtz, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2005.

*Biblia, adecă Dumnezeiasca Scriptură a Legii Vechi şi a ceii Noao, care s-au tălmăcit de pre limba elinească pre înţălesul limbii româneşti* […], Blaj, 1795 [ed. modernă: *Biblia de la Blaj, 1795*, ediţie jubiliară, Roma, Tipografia Vaticana, 2000 (*Precuvântare:* Lucian Mureşan; *Cuvânt introductiv*: Camil Mureşan; edit. coord.: Ioan Chindriş, coord. filol.: Eugen Pavel; studii: Ioan Chindriş, Eugen Pavel; transcrieri: Elena Ardeleanu, Ioan Chindriş, Nicolae Edroiu, Elena Mihu, Florica Nuţiu, Dora Pavel, Eugen Pavel, Şerban Turcuş, Veronica Turcuş; concordanţa numelor proprii: Sidonia Puiu; glosar: Elena Comşulea, Valentina Şerban, Sabina Teiuş)].

*Bibliia, ádecă Dumnezeiasca Scriptură a Legii vechi şi a ceii noao* […], Sanktpeterburg, 1819.

*Biblia sau Testamentul Vechiu şi Nou* […], *prin binecuvântarea* […] *iubitorului de Dumnezeu Episcop al sfintei Episcopii Buzăul, D.D. Filoteiu*, I–V, Buzău, 1854–1856.

*Biblia, adecă Dumnezeiasca Scriptură a legii cei vechi şi a cei noao* […], *tipărită* […] *subt privegherea şi cu binecuvântarea excelenţiei sale, prea sfinţitului domn Andreiu, Baron de Şaguna*, Sibiu, 1856–1858.

*Biblia Sacra que coprinde Vechiul si Noul Testament dupŏ quei septedeci, tradusa din hellenesce dupo editia typarita in Athene 1843 sub preveghierea Synodului sacru al Helladei de I. Heliade R., Paris, in typographia lui E. Voitelain si comp.*, 1859.

*Biblia sacra din ultima editiune ellenica recorrectata supra ebraiciloru arhetipi, tradusa de K. Aristias, Bucuresci, cu cheltuiala Societati Ierografice Bretanice si Streine spre propagarea Sfintului cuvintŭ in Bretania si la alte natiuni*, 1859.

*Sânta Scriptură a Vechiului şi Noului Testament. Tradusă şi publicată de Societatea Biblică Britanică şi Străină*, Iaşi, 1867.

*Sânta Scriptură a Vechiului şi a Noului Testamentu. Ediţiune nouă revăzută după texturile originale şi publicată de Societatea Biblică pentru Britania şi Străinătate*, Pesta, 1873.

*Sănta Scriptură a Vechiului şi a Noului Testamentu. Ediţiune nouă, revăzută după tecsturile originale şi publicată de Societatea Biblică pentru Britania şi Străinătate*, Iaşi, 1874.

*Sfânta Scriptură a Vechiului şi Noului Testament. Tipărită cu spesele Societăţii Biblice Britanice şi Străine*, Bucureşti, 1911.

*Biblia adecă dumnezeeasca Scriptură a legii Vechi şi a Celei Nouă, tipărită în zilele majestăţii sale Carol I, regele Românieі* […], Ediţia Sfântului Sinod, Bucureşti, 1914.

*Sfânta Scriptură a Vechiului şi Noului Testament. Ediţiune nouă revizuită după testurile originale şi publicată de Societatea Biblică pentru Britania şi Străinătate*, Bucureşti, 1921.

*Biblia sau Sfânta Scriptură a Vechiului şi Noului Testament*, Bucureşti, Societatea Biblică pentru Răspândirea Bibliei în Anglia şi Străinătate, 1921 [traducere de D. Cornilescu, ed. a II-a, 1926].

*Sfânta Scriptură, tradusă după textul grecesc al Septuagintei, confruntat cu cel ebraic. În vremea domniei Majestăţii sale Carol II, regele românilor, din îndemnul şi cu purtarea de grijă a înalt prea sfinţitului dr. Miron Cristea, patriarhul României, cu aprobarea Sfântului Sinod*, Bucureşti, 1936.

*Biblia, adică Dumnezeiasca Scriptură a Vechiului şi a Noului Testament, tradusă după textele originale ebraice şi greceşti de preoţii profesori Vasile Radu şi Gala Galaction, din înalta iniţiativă a Majestăţii sale Regelui Carol II,* Editura Fundaţiilor Regale, Bucureşti, 1938 (ed. a II-a, 1939).

*Biblia, adică Dumnezeiasca Scriptură a Vechiului şi a Noului Testament* [traducere de Nicodim Munteanu], Bucureşti, 1944.

*Biblia sau Sfânta Scriptură*, Bucureşti, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1968 [revizuire efectuată de Ioan Gagiu, Teodor M. Popescu, Dumitru Radu].

*Biblia sau Sfânta Scriptură*, Bucureşti, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1982 [revizie de Constantin Corniţescu, Ioan Muncea, Nicolae Petrescu şi Dumitru Radu].



*Biblia sau Sfânta Scriptură. Ediţie jubiliară a Sfântului Sinod* […]. *Versiune diortosită după Septuaginta, redactată şi adnotată de Bartolomeu Valeriu Anania*, Bucureşti, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2000.

*Septuaginta*, I–VII, Iaşi, Editura Polirom, 2004–2010 [coord: Cristian Bădiliţă, Francisca Băltăceanu, Monica Broşteanu; traducători: Cristian Bădiliţă, Ion Pătrulescu, Ioana Costa, Eugen Munteanu, Mihai Moraru, Florica Bechet, Alexandra Moraru, Cristina Costena Rogobete, Francisca Băltăceanu, Gheorghe Ceauşescu, Vichi Dumitriu, Ştefania Ferchedău, Theodor Georgescu, Octavian Gordon, Ştefan Colceriu, Lia Lupaş, Monica Broşteanu, Marius David Cruceru, Cristian Gaşpar, Iulia Cojocariu].

**b. Literatură secundară**

Andriescu, Alexandru, *Elemente de stil oral în Noul Testament de la Bălgrad (1648) şi Biblia de la Bucureşti (1688), în comparaţie cu Biblia lui Micu (1975)*, în „Analele Universităţii «Alexandru Ioan Cuza», Iaşi", secţia IIIe. Lingvistică, t. XXXII, 1986.

Andriescu, Alexandru, *Locul Bibliei de la Bucureşti în istoria culturii, literaturii şi limbii române literare*, în *Monumenta linguae Dacoromanorum. Biblia 1688*, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza», 1988, p. 7–45.

Andriescu, Alexandru, *Psalmii în literatura română*, în *Monumenta linguae Dacoromanorum*, XI, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", 2003, p. 5–144.

Andriescu, Alexandru, *Studii de filologie şi istorie literară*, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", 1997, p. 90–208.

Arvinte, Vasile, *Normele limbii literare în Biblia de la Bucureşti (1688)*, în *Biblia 1688*, ediţie îngrijită de Vasile Arvinte şi Ioan Caproşu, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", 2001, p. I–CXLVI.

Bălan, Ioan, *Limba cărţilor bisericeşti. Studiu istoric şi liturgic*, Blaj, 1914.

*Biblia de la Bucureşti (1688)*, „Dacoromania" (Freiburg), 1988 (număr special).

Bianu, Ioan, *În legătură cu „Biblia" de la 1667 a lui Nicolae Milescu*, în „Analele Academiei Române", Memoriile Secţiunii Istorice, t. XXXVIII, 1915–1916, p. 5–6.

Cartojan, Nicolae, *Istoria literaturii române vechi*, vol. III, Bucureşti, Editura Fundaţiilor Regale, 1945, p. 214–219.

Cândea, Virgil, *Raţiunea dominantă. Contribuţii la istoria umanismului românesc*, Cluj, Editura Dacia, 1979, p. 106–214, 222–223.

Chindriş, Ioan, *Secolele Bibliei de la Blaj*, în *Biblia de la Blaj. Ediţie jubiliară*, Roma, 2000, p. 2339–2406.

Chindriş, Ioan, *Testamentul lui Petru Pavel Aaron*, în *Biblia Vulgata (1760–1761)*, vol. I, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2005, p. XII–LXXVII.

Ciobanu, Ştefan, *Istoria literaturii române vechi*, Bucureşti, Imprimeria Naţională, 1947, p. 297–308.

Conţac, Emanuel, *Mentalităţi culturale româneşti şi concepţii teologice ortodox-răsăritene reflectate în lexicul şi stilul traducerilor româneşti ale Noului Testament*, teză de doctorat, Bucureşti, 2010.

Crăciunescu, Aurel, *Mitropolitul Andreiu şi Sf. Scriptură*, în „Revista teologică", Sibiu, nr. 2, 1909, p. 440–457.

*Dicţionarul literaturii române pînă la 1900*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1978, p. 101–102.

Gheţie, Ion, *Biblia de la Bucureşti şi procesul de unificare a limbii române literare*, în Ion Gheţie (coord.), *Studii de limbă literară şi filologie*, vol. II, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1972, p. 53–66.

Gheţie, Ion, *Contribuţii la problema unificării limbii literare. Momentul 1750*, în „Limba română", XX, 1971, p. 113–124.

Haneş, P.V., *Studii de istorie literară*, Bucureşti, Editura Minerva, 1970, p. 74–131.

Iacob, Niculina; Chindriş, Ioan, *Biblistica Blajului între Septuaginta şi Vulgata*, în „Tabor", II, nr. 8, noiembrie 2008, p. 33–45.

Iacob, Niculina, *Limba şi stilul Vulgatei de la Blaj (1760–1761)*, în *Biblia Vulgata (1760–1761)*, vol. V, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2005, p. 789–909.

Iorga, Nicolae, *Istoria literaturii religioase a românilor până la 1688*, Bucureşti, 1904, p. 207–208.

BDD-A1197 © 2012 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:43:13 UTC)

Iorga, N., *O mare descoperire literară*, în „Neamul românesc", Bucureşti, X, nr. 26, 28 iunie 1915, p. 1.
Ivaşcu, G., *Istoria literaturii române*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1969, p. 221–222.
Marcu, Grigore, *Sfânta Scriptură în „pom românesc"*, în „Mitropolia Ardealului", 1958, p. 11–12.
Măianu, Alexandru, *Viaţa şi lucrarea lui Dumitru Cornilescu, traducătorul Bibliei în limba română modernă*, Bucureşti, Editura BER, 1995.
Mircea, Gabriela, *Etape ale difuzării Bibliilor blăjene între 1795 şi 1822*, în „Biblioteca şi cercetarea", 1996, p. 96–105.
Modrigan, Ioan; Pâclişanu, Zenovie, *Cum a apărut Biblia lui Clain?*, în „Cultura creştină", 1919, p. 5–6.
Munteanu, Eugen, *Der Streit um das Recht zur Bibelübersetzung ins Rumänische. Metropolit Andrei Şaguna vs. Publizist Ion Heliade Rădulescu*, în „Romanische Forschungen", Frankfurt am Main, 120, nr. 4, 2008, p. 425–458.
Munteanu, Eugen, *Lexicologie biblică românească*, Bucureşti, Editura Humanitas, 2008, p. 21–168, 449–486, 506–516.
Munteanu, Eugen, *Repere ale tradiţiei biblice româneşti* (I–III), în „Idei în dialog", V, 2009, nr. 4 (55), p. 22–24, nr. 5 (56), p. 34–36 şi nr. 6 (57), p. 25–27.
Munteanu, Eugen, *Studii de lexicologie biblică*, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", 1997, p. 16–88.
Nicolaescu, N.I., *Scurt istoric al traducerii Sfintei Scripturi. Principalele ediţii ale Bibliei în Biserica Ortodoxă Română*, în „Studii teologice", seria a II-a, XXVI, nr. 7–8, 1974, p. 489–521.
Pavel, Eugen, *Un monument de limbă literară: Biblia lui Samuil Micu*, în *Biblia de la Blaj. Ediţie jubiliară*, Roma, 2000, p. 2417–2433.
Pâclişanu, Zenovie, *Istoria Bisericii Române Unite*, în „Buna Vestire", Roma, 1976, p. 1–4.
Pâclişanu, Zenovie, *Un vechi proces literar* (*Relaţiile lui I. Bob cu S. Klein, Gh. Şincai şi P. Maior*), în „Analele Academiei Române", Memoriile Secţiunii Istorice, t. XVI, 1935, 7.
Perpessicius, *Scriitori români*, vol. I, Bucureşti, Editura Minerva, 1986, p. 57–80.
Piru, Alexandru, *Istoria literaturii române*, Bucureşti, Editura Minerva, 1981, I, p. 212–216.
Rosetti, Al.; Cazacu, Boris; Onu, Liviu, *Istoria limbii române literare*, vol. I, Bucureşti, Editura Minerva, 1971, p. 167–183.
Solomon, Const., *Biblia de la Bucureşti (1688)*, Tecuci, 1932.
Tatai-Baltă, Cornel, *Implicaţiile tipografice şi arta grafică în Biblia lui Samuil Micu (1795)*, în *Pagini de artă românească*, Blaj, 1998, p. 54–62.
Ţepelea, Gabriel; Bulgăr, Gh., *Momente din evoluţia limbii române literare*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1972, p. 44–50.
Ursu, N.A., *Noi informaţii privitoare la manuscrisul autograf şi la textul revizuit al Vechiului Testament tradus de Nicolae Milescu* (I, II), în „Limba română", XXXVII, 1988, nr. 1, p. 455–468 şi nr. 6, p. 521–534.
Ursu, N.A., *Noi informaţii privitoare la manuscrisul autograf şi la textul revizuit al Vechiului Testament tradus de Nicolae Milescu* (III), în „Limba română", XXXVIII, nr. 1, 1989, p. 31–46.
Ursu, N.A., *O traducere necunoscută a lui Nicolae Milescu*, în „Cronica", XXI, nr. 44, 1986, p. 5.
Ursu, N.A., *Un cărturar puţin cunoscut de la mijlocul secolului al XVII-lea: Daniil Andrean Panoneanul*, în „Cronica", XVI, 1981, nr. 43, p. 5, 8.

## THE ROMANIAN BIBLICAL TRADITION. A SUMMARIZED PRESENTATION

ABSTRACT

Tackling the topic at hand from a systematic-historical perspective, this article puts forward the most important moments associated with the Romanian biblical textual tradition – beginning in the 16th century and up until nowdays. I will first review the earliest partial Romanian translations of the Bible (*The Acts of Apostels*, *The Gospels* and *The Book of Psalms*), including those surviving in manuscript form (*Psaltirea Scheiană, Psaltirea Voroneţeană, Psaltirea Hurmuzachi, Codex Sturdzanus, Codicele Voroneţean*) or in printed format (*The Gospels* and *The Book of Psalms* of Coresi, *Palia*



from Orăştie), while discussing the historical, cultural and philological contingencies specific to the time-frame and political-confessional circumstances of their conception. The discussion will continue in a similar vein, covering the other important and integral Romanian biblical translations. Following certain intrinsic textual criteria associated with style, I will point out what I believe are two main directions that shaped the Romanian biblical translation tradition. One is what I call the "traditional direction", incorporating the translations derived from the Bible from Bucharest (1688): The Bible of Samuil Micu (1795), the Bible from Petersburg (1819), the Bible of Filotei, bishop of Buzău (1854–1856), the Bible of Andrei Şaguna, archbishop of Transylvania (1856–1858), the orthodox official Bible (1914) etc. The second direction, identified as the "innovative direction", includes biblical versions that stray from the normative-traditional approach and adopt a level of expression closer to that of the modern Romanian language: the Bibles of Ion Heliade Rădulescu (1858) and C. Aristia (1859), the "British Bibles" (1874, 1911, 1921), the Bible of Cornilescu etc. Information concerning the translations' sources (Slavonic, Latin or Greek), as well as the various translation techniques will also be discussed.

**Key-words**: *Bible, literary language, translation, Septuagint, tradition, Romanian, Slavonic, Greek, Şerban Cantacuzino, Nicolae Milescu, Samuil Micu, Filotei, Andrei Şaguna, Ion Heliade Rădulescu, Dumitru Cornilescu.*

BDD-A1197 © 2012 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:43:13 UTC)